

नागरिकत्व सुधारणा अधिनियम - २०१९

फड तिरुपती निवृत्तीराव
संशोधक विद्यार्थी, पीपल्स कॉलेज, नांदेड.

प्रस्तावना

नागरिकत्व सुधारणा विधेयक 2019 लोकसभेने 9 डिसेंबर रोजी आणि राज्यसभेने 11 डिसेंबर रोजी मंजूर केले या विधेयकावर 12 डिसेंबर 2019 रोजी राष्ट्रपतीची स्वाक्षरी झाली आणि त्याचे 'नागरिकत्व सुधारणा अधिनियम 2019' या सुधारणा कायद्यामध्ये पाकिस्तान बांगलादेश आणि अफगाणिस्तान मधून भारतात स्थलांतरित झालेले बिगर- मुस्लिम निर्वासितांना नागरिकत्व देण्याचा प्रस्ताव आहे. तसेच या व्यक्तींना नागरिक मिळवण्याच्या काही अटी शिथिल करण्याची तरतूद त्यामध्ये करण्यात आलेली आहे. या कायद्याद्वारे 'नागरिकत्व कायदा- 1955' मध्ये सुधारणा करण्यात येणार आहे.

*नागरिकत्व सुधारणा विधेयक २०१९ चा इतिहास

नागरिकत्व सुधारणा विधेयक केंद्र सरकारने १९ जुलै २०१६ रोजी लोकसभेत पहिल्यांदा सादर केले होते त्यानंतर ते संसदीय समितीकडे विस्तृत अध्ययनासाठी पाठवण्यात आले होते. या समितीकडून शिफारशीसह शहीद १ जानेवारी २०१९ मध्ये लोकसभेत कडे पाठवले गेले होते. त्यानंतर ८ जानेवारी २०१९ रोजी लोकसभेत हे विधेयक मंजूर केले. मात्र राज्यसभेत विधेयक मंजूर होण्यात अडचणी आल्या. दरम्यान या काळात १६ व्या लोकसभेचा कार्यकाळ संपल्याने ती बरखास्त झाल्यामुळे ते विधेयक ही लोक पावले. लोकसभा निवडणुकीत दणदणीत विजय मिळवून पुन्हा सत्तेत आलेल्या भाजप सरकारने पुन्हा ९ डिसेंबर २०१९ रोजी 'नागरिकत्व सुधारणा विधेयक २०१९' लोकसभेत सादर केले.

* नागरिकत्व सुधारणा कायदा म्हणजे काय

नागरिकत्व सुधारणा कायद्यानुसार पाकिस्तान, अफगाणिस्तान आणि बांगलादेश या देशातील लोक त्या देशातील होणाऱ्या अत्याचाराला कंटाळून हिंदू, शीख, बौद्ध, जैन, पारशी आणि ख्रिश्चन समुदायातील जे नागरिक ३१ डिसेंबर २०१४ पर्यंत भारतात आले त्यांना भारताचे नागरिकत्व दिलं जाईल अशी तरतूद या नागरिकत्व सुधारणा कायद्यात आहे. नागरिकत्व दुरुस्ती कायद्यांतर्गत बांगलादेश, अफगाणिस्तान आणि पाकिस्तानातील सहा धार्मिक अल्पसंख्याकांना म्हणजे हिंदू, बौद्ध, जैन, पारशी, ख्रिश्चन आणि शीख यांना भारताचं नागरिकत्व देण्याचा प्रस्ताव आहे.

आजच्या स्थितीला भारताचं नागरिकत्व सुधारणा कायद्यामुळे कोणत्याही व्यक्तीला सहा वर्ष भारतात राहणे आवश्यक आहे. यापूर्वी भारताच नागरिकत्व मिळवण्यासाठी कुठल्याही व्यक्तीला भारतात कमीतकमी ११ वर्ष राहणे आवश्यक आहे ही अट होती. यापूर्वीच्या भारतीय नागरिकत्व कायदा, १९५५ मध्ये काही बदल करण्यात आले आहेत, हे बदल नागरिकत्व

मिळण्यासाठी अर्ज करणाऱ्या व्यक्तींना कायदेशीर पद्धतीने ते सोयीचे होईल या अनुषंगाने केलेले आहे. याच कायद्यातील आणखी एका महत्त्वाच्या तरतुदीनुसार, भारतात घुसखोरी करणाऱ्या लोकांना भारताचा नागरिकत्व मिळू शकत नव्हतं तसंच त्यांना त्यांच्या मायदेशी परत पाठवण्याची किंवा प्रशासनाने ताब्यात घेण्याचीही तरतूद होती.

**नागरिकत्व कायदा, १९५५*

एखाद्या व्यक्तीचा जन्म २६ जानेवारी १९५० च्या नंतर झाला असेल व जर त्या व्यक्तीचा पिता त्या व्यक्तीच्या जन्माच्या वेळी भारताचा नागरिक असेल तर ती व्यक्ती वंशोदभवतः भारताची नागरिक असेल. पण जर एखाद्या व्यक्तीच्या जन्मापासून एका वर्षाच्या आत भारतीय वाणिज्य दुतावासात किंवा नागरिकत्व अधिनियम, १९९२ च्या प्रारंभीच्या वेळी जे कोणतेही नंतरचे असेल तेव्हा, केंद्र सरकारच्या परवानगीने असा कालावधी संपल्यानंतरही केली गेली नसेल या कलमानुसार ती व्यक्ती भारताची नागरिक होणार नाही.

तसेच एखाद्या व्यक्तीच्या जन्माच्या वेळेस त्या व्यक्तीच्या पालकांपैकी कोणीही एक तिच्या जन्माच्या वेळी भारत सरकारच्या सेवेमध्ये नसेल तर तो व्यक्तीही या कलमानुसार भारताची नागरिक होणार नाही. नागरिकत्व कायदा, १९५५ हा भारतीय नागरिकत्वासंबंधीचा एक सर्वसमावेशक कायदा आहे, ज्यात भारताचा नागरिकत्व मिळवण्यासाठीच्या अटींची माहिती देण्यात आली आहे. भारतीय राज्यघटनेतील तरतुदींना अनुसरून भारतीय संसदेने नागरिकत्वा संबंधीचा कायदा १९५५ संमत केला. त्यात व्यक्तीला भारताचे नागरिकत्व बहाल करण्यासंबंधीच्या तसेच ते काढून घेण्यासंबंधीच्या तरतुदी करण्यात आलेल्या आहेत.

CAA ची मंजूरी :-

इन्व्हेस्टिगेशन ब्युरोने त्याच्या नोंदींवरून ३१,३१३ लोकांची गणना केली जे या सुधारणेनंतर त्वरित लाभार्थी बनणार आहेत, ज्यांच्यामध्ये हिंदूंचा सर्वात मोठा हिस्सा आहे, २५,४४७, त्यानंतर शीख ५,८०७, ख्रिश्चन ५६ आणि बौद्ध आणि पारशी क्रमांक. प्रत्येकी फक्त दोन. ते १० डिसेंबर रोजी लोकसभेने आणि ११ तारखेला राज्यसभेने मंजूर केले आणि शेवटी १२ डिसेंबर रोजी राष्ट्रपतींची संमती मिळाल्यानंतर हा कायदा बनला. तथापि, सरकारच्या अधिसूचनेच्या अधीन राहून ते अद्याप अंमलात आलेले नाही.

कोण सर्व विधेयक अंतर्गत समाविष्ट आहेत?

या दुरुस्तीमध्ये सहा समुदायांतील बेकायदेशीर स्थलांतरितांचा समावेश आहे, जे हिंदू, शीख, जैन, पारशी, ख्रिश्चन आणि बौद्ध हे अफगाणिस्तान, पाकिस्तान आणि बांगलादेशातील आहेत. आणि ज्यांनी ३१ डिसेंबर २०१४ रोजी किंवा त्यापूर्वी भारतात प्रवेश केला आहे. भारतात बेकायदेशीरपणे प्रवेश केला (म्हणजे पासपोर्ट/इतर कागदपत्रांशिवाय किंवा परवानगी दिलेल्या कालावधीच्या बाहेर राहिला असेल) भारतीय नागरिकत्व मिळवण्याचा हक्कदार असेल. २०१५ मध्ये, परदेशी कायदा आणि पासपोर्ट कायद्यामध्येही बदल करण्यात आले जेणेकरून या देशांतील गैर-मुस्लिम निर्वासितांना वैध कागदपत्रांशिवाय प्रवेश केला तरीही त्यांना भारतात परत

राहण्याची परवानगी मिळेल. तीन देशांतील अल्पसंख्याकांचा छळ केला जातो या आधारावर सरकारने या समुदायाला अनुकूल केले आहे.

कोणत्या राज्यांना सूट दिली जाते?

ईशान्येकडील सात राज्यांना सुधारित तरतुदींमधून सूट देण्यात आली आहे. कायदा म्हणतो की, "या विभागात कोणतीही गोष्ट आसाम, मेघालय, मिझोराम किंवा त्रिपुराच्या आदिवासी भागांना लागू होणार नाही, जसे की संविधानाच्या सहाव्या अनुसूचीमध्ये समाविष्ट आहे आणि बंगाल ईस्टर्न फ्रंटियर अंतर्गत अधिसूचित केलेल्या 'इनर लाइन परमिट' (ILP) अंतर्गत समाविष्ट क्षेत्र नियमन, १८७३. " ज्या आदिवासी भागांना वगळण्यात आले आहे त्यात आसाममधील कार्बी आंगलॉंग, मेघालयातील गारो हिल्स, मिझोराममधील चकमा जिल्हा आणि त्रिपुरामधील आदिवासी क्षेत्रांचा समावेश आहे."इनर लाइन परमिट" अंतर्गत येणारी क्षेत्रे अरुणाचल प्रदेश, मिझोराम आणि नागालँड आहेत. याचा अर्थ असा की या क्षेत्रांमध्ये प्रवेश करण्यासाठी किंवा त्यामधून जाण्यासाठी, इतर राज्यांतील भारतीयांना "इनर लाइन परमिट" घ्यावे लागेल. दुरुस्तीमुळे मणिपूरला सर्वाधिक फटका बसण्याची भीती व्यक्त केली जात आहे, म्हणून गृहमंत्री अमित शहा यांनी मणिपूरला आयएलपी अंतर्गत आणण्याची घोषणा केली आहे. तथापि, सिक्कीमचे मुख्यमंत्री पीएस तमांग यांनी अमित शहा यांना पत्र लिहून दुरुस्तीमधून सूट मागितली होती, ज्यात सिक्कीम राज्यावर नियंत्रण ठेवणाऱ्या आणि त्याला विशेष दर्जा प्रदान करणाऱ्या कलम ३७१ (एफ) अंतर्गत घटनात्मक सुरक्षा अधोरेखित करण्यात आली होती .

या कायद्यांतर्गत भारतातील प्रवासी नागरिकांची स्थिती काय आहे?

दुरुस्तीमध्ये असे जोडले गेले आहे की परदेशी भारतीय मूळचे (म्हणजे भारताचे माजी नागरिक किंवा त्यांचे वंशज) किंवा अशा व्यक्तीचे जीवनसाथी भारतीय वंशाचे असल्यास ओसीआय म्हणून नोंदणीसाठी अर्ज करू शकतात. केंद्र सरकारने अधिसूचित केलेल्या कोणत्याही कायद्याचे उल्लंघन झाल्यास त्यांची ओसीआय नोंदणी रद्द करण्याची परवानगी देण्याचा प्रयत्न आहे. तथापि, दुरुस्ती कायद्याच्या स्वरूपावर कोणतेही मार्गदर्शन प्रदान करत नाही जे केंद्र सरकारद्वारे तरतुदीच्या लागूतेसाठी अधिसूचित केले जाऊ शकते. तसेच, केंद्र सरकारला अशा कायद्यांची अधिसूचना देण्याचे अधिकार देणे ज्यांच्या उल्लंघनामुळे OCI कार्ड रद्द होऊ शकते, हे विवेक आहे जे विधानमंडळाच्या अत्यधिक शिष्टमंडळाचे असू शकते. सुप्रीम कोर्टाने हमदर्द दाखाना विरुद्ध युनियन ऑफ इंडियाअसे नमूद केले आहे की कायदेमंडळाने एखादे धोरण, मानक किंवा नियम सेट करणे आवश्यक आहे जेव्हा कार्यकारी अधिकार्यांना मार्गदर्शन देण्याचे अधिकार दिले जातात, जे प्राधिकरणाच्या अधिकारांवर मर्यादा निश्चित करण्यासाठी आणि अधिकारांच्या वापरात कोणतीही मनमानी टाळण्यासाठी आवश्यक आहे. रद्द करण्यापूर्वी ओसीआय कार्डधारकांना ऐकण्याची संधी देण्यासाठी एक तरतूद देखील जोडली गेली आहे.

कायद्याचे समर्थन करणारे युक्तिवाद

सरकारने स्पष्ट केले आहे की पाकिस्तान, अफगाणिस्तान आणि बांगलादेश हे इस्लामिक प्रजासत्ताक आहेत आणि म्हणूनच त्या देशांमध्ये राहणाऱ्या मुस्लिमांचा छळ झाला असे

म्हणता येणार नाही. यापुढे आश्वासन दिले आहे की इतर कोणत्याही समुदायाच्या अर्जावर केस टू केस आधारावर निर्णय घेतला जाईल. गृहमंत्री अमित शहा यांनी नेहरू-लियाकत कराराचा उल्लेख केला आहे जो भारत आणि पाकिस्तान उपचार देण्याची तरतूद करण्यात आली आहे. गृहमंत्र्यांनी सांगितले की हा करार पाकिस्तानमधील अल्पसंख्याकांचे संरक्षण करण्याच्या उद्देशाने साध्य करण्यात अयशस्वी झाला आणि भारत सरकार या दुरुस्तीद्वारे या त्रुटी दूर करत आहे.

एनडीए सरकारने ऑब्जेक्ट्स आणि कारणांच्या विधानात युक्तिवाद केला आहे की: अविभाजित भारतातील लाखो नागरिक, १९४७ मध्ये भारत आणि पाकिस्तान यांच्यात धार्मिक आधारावर फाळणी झाल्यानंतर १९४७ पासून पाकिस्तान आणि बांगलादेश (पूर्वीचे पूर्व पाकिस्तान) मध्ये राहत होते. पाकिस्तान, अफगाणिस्तान आणि बांगलादेशची राज्यघटना विशिष्ट राज्य धर्म अर्थात इस्लामची तरतूद करते. ज्याच्या परिणामस्वरूप हिंदू, जैन, शीख, बौद्ध, पारशी आणि ख्रिश्चन समाजातील अनेक व्यक्तींना त्या देशांमध्ये त्यांच्या धर्माच्या आधारावर छळाला सामोरे जावे लागले आहे. या देशांतील या समुदायांतील काही लोकांना त्यांच्या दैनंदिन जीवनात अशा छळाला सामोरे जाण्याची भीती आहे, जेथे त्यांच्या धर्माचा आचरण, दावा आणि प्रचार करण्याचा अधिकार अडथळा ठरला आहे.

तीन देशांतील अत्याचारित अल्पसंख्याकांचा कालावधी ११ वर्षांवरून कमी करून ५ वर्षांसाठी कमी करण्यासाठी, सरकारने असा युक्तिवाद केला की नैसर्गिककरणाद्वारे नागरिकत्व मिळवण्यासाठी ११ वर्षांच्या निवासस्थानाची अट लादणे "त्यांना अनेक संधी आणि फायदे नाकारतात जे केवळ भारतातील नागरिकांना मिळू शकतात. जरी ते भारतात कायमचे राहण्याची शक्यता आहे.

कायद्याला विरोध करणारे युक्तिवाद

भारतीय राज्यघटनेच्या अनुच्छेद १४ मध्ये असे म्हटले आहे की, "राज्य कोणत्याही व्यक्तीस कायद्यापुढे समानता किंवा भारताच्या क्षेत्रातील कायद्यांचे समान संरक्षण नाकारणार नाही." "भारताच्या क्षेत्रामध्ये" हा शब्द सांगतो की भारतात राहणाऱ्या सर्व व्यक्तींना समानता दिली पाहिजे ज्यात परदेशी आणि नागरिकांचा समावेश आहे. इंदिरा गांधी विरुद्ध राज नारायण यांच्या बाबतीत, न्यायालयाने समानतेचा अधिकार हा संविधानाच्या मूलभूत वैशिष्ट्यांपैकी एक म्हणून ओळखला. हा नियम परिपूर्ण नाही आणि लोकांच्या गटांमध्ये वर्गीकरण करण्यास परवानगी देते जर तेथे काही तर्कसंगत कारण असेल जे वाजवी हेतू पूर्ण करते, जसे पश्चिम बंगाल राज्य विरुद्ध अनवर अली सरकारच्या बाबतीत होते. च्या बाबतीत दिलेल्याप्रमाणे वाजवी वर्गीकरण चाचणी देखील कायदा पास करेलराज्य मद्रास वि. म्हणूनच, बेकायदेशीर स्थलांतरितांच्या वर्गीकरणासाठी काही वाजवी तर्क आहे का हे तपासले जाणे आवश्यक आहे. त्यांचा मूळ देश,

कायदा धर्मनिरपेक्षतेच्या विरोधात आहे का?

भारतात पास झालेला प्रत्येक कायदा मूलभूत रचना सिद्धांताचे उल्लंघन करणार नाही. म्हणून कोणताही कायदा जो "मूलभूत संरचना" च्या चाचणीत अपयशी ठरतो तो असंवैधानिक आहे. SR Bommai v. Union of India च्या बाबतीत असे मानले गेले की धर्मनिरपेक्षता हा "मूलभूत संरचनेचा" एक भाग आहे. त्यामुळे संसदेने पारित केलेला कोणताही कायदा धर्मनिरपेक्षतेच्या विरोधात नसावा. तथापि, अलीकडील दुरुस्तीमुळे केवळ मुस्लिम नसलेल्यांना ३१ डिसेंबर २०१४ पूर्वी आले असल्यास नागरिकत्व मिळण्याची तरतूद करण्यात आली आहे, जे धर्मनिरपेक्षतेच्या कल्पनेला प्रतिकूल आहे.

आसामचे लोक त्याचा विरोध का करत आहेत?

१० डिसेंबर २०१९ रोजी लोकसभेने विधेयक मंजूर केल्यानंतर आसाममध्ये बरीच आंदोलने सुरू झाली आहेत. या वर्षी प्रकाशित झालेल्या राष्ट्रीय नागरिक नोंदणी (NRC) चा हेतू खोटा ठरवण्याचा हे विधेयक आहे. आसाममध्ये राहणाऱ्या हजारो बेकायदा बांगलादेशींना संपवण्यासाठी एनआरसी पारित करण्यात आला. मात्र, या व्यायामानंतर १९ लाख लोकांना एनआरसीमधून वगळण्यात आले. या लोकांमध्ये हिंदू आणि मुसलमान यांचा समावेश होता. आता अलीकडील सुधारणा आसाममध्ये बेकायदेशीरपणे प्रवेश केलेल्या गैर-मुस्लिमांना नागरिकत्व देण्याचा प्रयत्न करते. परंतु मुस्लिमांना नागरिकत्व देण्याच्या बाबतीत ते शांत आहे. आसामचे लोक घाबरत आहेत की अशा स्थलांतरितांना सामावून घेतल्याने त्यांच्या संस्कृती, परंपरा, भाषा आणि प्रदेशातील वंश यांना धोका निर्माण होऊ शकतो, जे त्यांच्या निषेधाचे कारण बनले आहे.

CAA आणि NRC मध्ये काय फरक आहे

सीएए आणि एनआरसीमध्ये संघर्ष आहे कारण सरकार दोन्ही लागू करण्याचा प्रयत्न करीत आहे. तथापि, दोघांमध्ये फरक आहेत: २४ मार्च १९७१ नंतर बांगलादेशातून बेकायदेशीरपणे आसाममध्ये प्रवेश केलेल्या लोकांना बाहेर काढण्यासाठी NRC चा उद्देश आहे, परंतु अफगाणिस्तान, बांगलादेश आणि पाकिस्तान या देशात छळाला सामोरे गेल्यानंतर ३१ डिसेंबर २०१४ पूर्वी भारतात आलेल्या सहा समुदायाला नागरिकत्व देण्याचा CAA चा उद्देश आहे. .

निष्कर्ष

दुरुस्तीची मुख्य समस्या अशी आहे की ती केवळ तीन देशांतून पाच वर्षे जगलेल्या बिगर मुस्लिम स्थलांतरितांना नागरिकत्व प्रदान करते. तथापि, कोणताही परदेशी अजूनही नागरिकत्वासाठी अर्ज करू शकतो परंतु ते ११ वर्षे भारतात राहिल्यानंतर म्हणजेच नैसर्गिकीकरणाच्या सामान्य प्रक्रियेनंतरच नोंदणीकृत होऊ शकतात. सध्या, दुरुस्तीला आव्हान देणारी याचिका सर्वोच्च न्यायालयात प्रलंबित आहे जी त्याची घटनात्मक वैधता ठरवेल. नागरिकत्व सुधारणा कायदा मुळे भारताच्या पश्चिम सीमेवरील घटक राज्य आणि दिल्ली' मध्ये प्रदेश इत्यादी घटक राज्यांमध्ये राहात असलेल्या निर्वासितांना लाभ होणार आहे. त्यांच्याजवळ अधिकृत नागरिकत्व नसल्याने आणि निर्वासितांचा दर्जा असल्याने विविध

सरकारी योजने पासून ते दूरच राहत होते. आता या विधेयकातील तरतुदींमुळे नागरिकत्व मिळालेल्या निर्वासितांच्या विकासाचा मार्ग मोकळा आहे. मात्र तरीही या विधेयकाचा आधार घेऊन भारतात स्थलांतरित होणाऱ्या निर्वासितांचे प्रमाण वाढणार नाही याची काळजी घेणे आवश्यक ठरणार आहे. कारण या निर्वासितांचा बोजा भारतीय अर्थव्यवस्थे पासून सामाजिक व्यवस्थित पर्यंत सर्वत्र पडणार आहे.

संदर्भ सूची :-

Dr.Virendra Sing Bhagel - Citizenship Amendment Act 2019 (Nagrikta Sanshodhan Adhiniyam 2019)

AMIT MALVIYA ,AND SALAMAN KHURSHID - THE CITIZENSHIP DEBATE: CAA & NRC

Asia Law House -The Citizenship Act, 1955 And Rules,2009

BARE ACT -Citizenship Act, 1955

<https://www.insightsonindia.com/2019/12/10/rstv-the-big-picture-citizenship-amendment-bill/>

<https://m.economictimes.com/news/et-explains/citizenship-amendment-bill-what-does-it-do-and-why-is-it-seen-as-a-problem/articleshow/72436995>.

<https://indianexpress.com/article/explained/citizenship-amendment-bill-2019-parliament-winter-session-nrc-6122846/>

<http://prsindia.org/billtrack/citizenship-amendment-bill-2019>

<https://www.indiatoday.in/india/story/citizenship-amendment-bill-all-you-need-to->